

אכן כבכורה בתאנה בראשיתה מצאתי אבותיכם – התאנה, ביכוריה תנופה אבל היוצא ממנה, הדבש – אינו ראוי אף לביכורים, שאין מביאים ביכורים חוץ מיינן ושמן (ע' תרומות יא.ג). כלומר הבנים גרועים הרבה מאבותיהם, שאינם מלמדים אותם תורה ויראת ד', ולא זה בחר ד' אלקי יעקב (משך חכמה ויקרא ב.יא).

דף נט

'מנחת (עובדי כוכבים) [נכרים], מנחת נשים...'. בשתי אלו אין חידוש ונקטם התנא אגב השאר, כי מניין לנו לחלק במנחות הנדבה בין אדם לאדם, הלא דין שמן ולבונה נאמר במנחת נדבה – היא מקריבה אשר יהא. ואולם מנחת כהנים יש בה חידוש, כי הייתי אומר הואיל ויצאה לדון בדין חדש – שכולה כליל, ישתנה דינה גם לענין שמן ולבונה (עפ"י קרן אורה).

יש להעיר שמרש"י אין נראה כן, שכתב להלן (בד"ה ולא) שהואיל ואין מפורש בהן שמן ולבונה הו"א למעטן מ'עליה' [ואמנם התוס' נטו מפרש"י]. וכן מרש"י להלן (ס: ד"ה מרבה אני) מבואר שצריך לרבות מנחת נשים ואינה כלולה בפרשה. וכן מפורש שם בגמרא לגרסא שלפנינו, ואולם בשטמ"ק (ד) מחק זאת. אכן טעמו של רש"י צריך באור.

'אמר רב פפא: כל היכא דתנן עשר תנן, לאפוקי מדרבי שמעון דאמר מחצה חלות ומחצה ריקין יביא, קמ"ל דלא'. יש מי שפרש (דלא כפרש"י) שלרבי שמעון חלות וריקין אינם שני סוגי מנחות, אלא לדעתו ישנו רק סוג מנחה אחד של 'מאפה תנור' ואילו הצורות של חלות וריקין אינן אלא פרט בצורת המנחה הזו, ולכן אפשר לעשות חלק חלות וחלק ריקים. ואם כן, לר' שמעון אין שייך למנות אלא תשע מיני מנחות ולא עשר. וזהו שמשמיענו רב פפא, עשר תנן.

[ואפשר שקיבל כן מרבתינו שכך הוא פירוש המשנה. וגם מדויק כן מלשון המשנה 'החלות והריקין'. ואילו היו שתייהן מנחה אחת, היה לו לומר 'חלות-וריקין'. ועוד, לא היה לו להזכיר כלל חלות וריקין אלא 'מנחת מאפה תנור'] (חדושים ובאורים ז, יג. ויישב בזה כמה דקדוקים. וע"ע במובא להלן טג).

– לפירוש הראשון שברש"י נראה שכל המנחות, הן אותן הנאפות תחילה הן מנחת הסולת שנקמצת קודם אפיה – באות עשר עשר חלות. וכן משמע מרש"י כת"י להלן (עו. ד"ה כל) שגם מנחת סולת אופה לאחר קמיצה עשר חלות.

ואולם מדברי הרמב"ם (מעשה הקרבנות יג, י) נראה לדקדק שמנחת הסולת לא היתה באה עשר חלות, כי לא נאמר בה אפיה כלל, ומתחלקת לכהנים בעודה סולת. והכהן, מה שירצה יעשה בה (עפ"י משנה למלך מעה"ק יג, י. וע"ש באריכות [וכן נראה פשט דברי רש"י (שבדפוס) להלן עד: ד"ה מנחת הסולת]. ואין הדבר מוסכם – ע' לחם משנה שם; מנחת חינוך קטז, יא).

'מנחה – לרבות מנחת שמיני ללבונה. ואימא להוציא?...'. צריך באור, והלא אין כאן משמעות מיעוט אלא ריבוי? – יש שפרש שלשון 'מנחה' יכול להידרש כמיעוט; מנחה סתם, כלומר זו הנוהגת לדורות, ולא מנחה שאינה נוהגת לדורות (יד דוד).

והרש"ש ושפת אמת פרשו כוונת הקושיא כמו 'מה ראית' לרבות מנחת שמיני ממנחה ולמעט שתי הלחם מהיא – נאמר להפך. והוא לשון קצר.

(ע"ב) 'נתן שמן על שיריה – אינו עובר בלא תעשה. נתן כלי על גבי כלי – לא פסלה. בנתינת שמן על שירים אין צריך לומר 'לא פסלה', שהרי כבר קרב הקומץ ונתכשרה המנחה ואי אפשר לה להיפסל עתה. אבל בנתינת כלי על גבי כלי, עיקר החידוש הוא בכך שאינה נפסלת [ואפילו קודם שסילק הכלי, שאם משסילק – פשיטא, הרי זה כלבונה שליקטה]. וממילא יש לשמוע שאינו עובר עליו בנתינה זו (קין אורה ויד דוד. וע"ע בחדושים ובאורים ז,א).

יש להעיר שאם כי נראה ודאי שהנותן כלי על גבי כלי אינו עובר בלאו שהרי אינו נכלל בכתוב, כי נתמעט מ'עליה' כל שאינו בגופה, כדלהלן – מכל מקום אין לשמוע זאת ממילא, מכך שאינה נפסלת. שהרי מצינו שאפשר לעבור גם אילו לא היתה המנחה נפסלת, כמו ששאלו לעיל (נג). ואימא לא תאפה למיקם גברא בלאו אבל לא לפסול. כן דן בספר אור שמח הל' מעה"ק יב,ח.

ומה שאמרו בברייתא 'לא ישים עליה שמן ואם שם פסל' אפשר דסמיך א'היא' שמשמע לעכב, כמו שאמרו בהמשך, אבל לולא זאת אין מקור לפסול, אעפ"י שכתוב בלשון 'לאו' (וכבר העיר על כך המשל"מ קרבן פסח א,ה). וע"ע בתוס' רעק"א על המשניות ובשפת אמת כאן. ואמנם גם הם נוקטים לדינא שאינו עובר. ודלא כה'לחם משנה' (מעה"ק יב,ח) שרצה לדייק מלשון המשנה שבנתינת כלי ע"ג כלי עובר ב'לא תעשה'.

– משמע מדקדוק הלשון שאף על פי שאינו עובר בנתינת שמן על שיריה ב'לא תעשה' – אסור הדבר. אפשר מכך שאמרה תורה 'חטאת היא' – הרי הקפידה שקרבנו לא יהא מהודר, אם כן גם אכילת כהן שהיא מכפרת, גם היא לא תהא במהודר. או אפשר שהוא איסור מדרבנן, גזרה אטו קודם קמיצה. או ממדת דרך ארץ, שלא יהא חלק גבוה חרב וחלק כהנים משומן, אבל איסור תורה אין לנו (שפת אמת). ובספר 'שאלת הכהנים תורה' (להג"ר רפאל הכהן מהמבורג) כתב שגם לכתחילה מותר ליתן על השירים, אם הוקטר כבר הקומץ. ונסתייע מדברי התורת-כהנים ומהתוספתא (א,י. וגם דקדק לשון הרמב"ם). וזה שנקטה המשנה לשון 'אינו עובר' – כתב – אפשר משום שכל עוד לא הקטיר הקומץ, אסור ליתן שמן על השירים, אע"פ שכבר קמץ.

וכן חילק בספר חדושים ובאורים (ז,א). והוסיף עוד להראות שלשון 'אינו עובר עליו' מתפרש בכמה מקומות שמותר לכתחילה. ולכן נקטה המשנה לשון זה, שכולל שתי משמעויות, כי יש אופן שמותר – לאחר הקטרת הקומץ, ויש אופן שאסור – קודם הקטרה. וכן צידד ב'זבח תודה' (עפ"י התו"כ), שמותר. אלא שנקט התנא לשון זה אגב הרישא דקתני 'חייב'.

'מאי הוי עלה...'. נראה לפי המסקנא שכל עוד לא ליקט הלבונה – פסולה, לפי"ז אין חילוק בין שמן ללבונה אלא ששמן אי אפשר ללקט ולבונה אפשר, והכתוב בא להכשיר לאחר שליקט. ואם קמץ בשעה שהשמן או הלבונה עליה – נפסלה ונשרפת.

ולפי זה גם בשמן, אם הסיר את השמן עם מעט סולת, יכול למלאותה שוב כדין מנחה שחסרה, וכשרה (חזון איש כא,יא. וע"ש בסק"ב שפרש שיטת הרמב"ם שבנתן שמן לא תועיל הסרתו).

דף ס

תנו רבנן לא ישים עליה שמן ולא יתן יכול בשני כהנים – תלמוד לומר עליה – בגופה של מנחה הכתוב מדבר ולא בכהן. ע' רש"י ותוס' שלושה פירושים [א. ללמד שכהן אחד שנתן שמן ולבונה

ד. המקטיר שאור או דבש פחות מקומץ – חייב (כל שאר וכל דבש...).

פחות מכזית – לאביי חייב (כן ריבה מכל. שסבר יש קומץ פחות משני זיתים, וכשריבה הכתוב חצי קומץ, נתרבה פחות מכזית, שיש הקטרה פחות מכזית). ולרבא פטור (שסובר אין הקטרה פחות מכזית).

אפשר שאף לרבא אסור מהתורה משום 'חצי שיעור' (ע' לחם משנה מעה"ק יג, יד; שו"ת רדב"ז ח"ה א'תס; חו"א כט, כא. אך י"א שאין אסור 'חצי שיעור' מהתורה אלא באיסורי אכילה (ע' חכ"צ פו). גם לכאן י"ל קדשים מחולין לא ילפינן לאסור חצי שיעור. וצ"ע).

המערב שאור עם מצה ואינו ניכר – חייב (כי כל... ובדבש נאמר וכל – וי"ו מוסיף על ענין הראשון, להשוותו לשאור. תוס').

חצי זית שאור וחצי זית מצה; לאביי חייב, שהרי לדעתו חייבים אף בפחות מכזית. ולרבא – לדעת זעירי (בפסחים מג:), חייב, שההתר מצטרף עם האיסור להשלימו לכשיעור.

ה. נחלקו אמוראים על המעלה משאור ומדבש יחד האם לוקה ארבע, משום שאור ומשום דבש ומשום תערובת-שאור ומשום תערובת-דבש (שנלמדו מכי כל כנ"ל, ואזהרת 'לא תקטירו' מתיחסת על הכל).

או אין לוקים על לאו שבכללות; יש אומרים שאינו לוקה על שניהם אלא על אחד. וי"א שאינו לוקה אפילו על אחד מהם, מפני שאינו דומה ל'לאו' דחסימה ששם מקור דין מלקות.

א. לפירושו רש"י ותוס', איסור התערובות בלבד הריהו 'לאו שבכללות', אבל משום שאור ודבש – לוקה שתיים. ולדעת הרמב"ם (איסור"מ ה,א. וכן שיטתו בהל' ק"פ ח ובספר המצוות שורש ט) שאינו לוקה אלא אחת על שתיהן.

ב. התוס' פרשו שהעלה שאור ודבש בפני עצמן ובנוסף העלה את עירוביהם, אבל העלה רק תערובת – אינו לוקה ארבע לכו"ע. ומרש"י אין משמע כן.

ו. שתי הלחם אינם באים בנדבה לא ע"י יחיד (קרבן ראשית תקריבו – ולא יחיד) ולא ע"י ציבור (אתם).

דף נט (ט)

קד. א. אלו מנחות טעונות שמן ולבונה, שמן ולא לבונה, לבונה ולא שמן, לא שמן ולא לבונה?

ב. באלו דברים שוותה מנחת העומר למנחת כהנים ובאלו שוותה ללחם הפנים למנחת נסכים ולשתי הלחם?

ג. הנותן שמן ולבונה על מנחת חוטא ומנחת קנאות או על שיריהן – מה דינו ומה דין המנחה? מה דינה של מנחה זו כאשר חישב בעבודותיה מחשבת פיגול?

ד. מה דרשו בסוגיא מן הכתוב במנחת העומר ונתת עליה שמן ושמת עליה לבנה, מנחה הוא?

ה. מה דרשו בסוגיא מן הכתוב במנחת חוטא לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה כי חטאת הוא?

א. טעונות שמן ולבונה – מנחות נדבה: סולת, מחבת, מרחשת, מאפה תנור – חלות ורקיקין. (בכתוב מפורש רק במנחת סולת, וממנה למדו לשאר מנחות היחיד מנפש כי תקריב); מנחת כהנים; מנחת כהן משיח; מנחת נכרים (למ"ד (עג) נכרים מביאים מנחות ומנחתם נקמצת. עתוס' סא: ד"ה בישראל); מנחת נשים; מנחת העומר; מנחת שמיני למילואים (מפורש בה שמן ונתרבתה ללבונה ממנחה).

שמן ולא לבונה – מנחת נסכים. (השמן מפורש בה, והלבונה נתמעטה מעליה).

לבונה ולא שמן – לחם הפנים (לבונה מפורשת בה, ושמן נתמעט מעליה).

לא שמן ולא לבונה – שתי הלחם (הוא); מנחת חוטא ומנחת קנאות (אזהרתן מפורשת).

ב. דברים ששוותה מנחת העומר למנחת כהנים;

עשרון סולת (שלא כשתי הלחם ולחם הפנים); טעונות כלי ללוש (להוציא לחה"פ ושתה"ל, למ"ד מדת יבש לא נתקדשה. ערש"י ותוס'; קרן אורה); עבודתן בחוץ (שלא כלחה"פ שסידורו בהיכל); נפסלים בלינה ('צורה') למחרת היום (להוציא לחה"פ שעומד משבת לשבת); טעונות הגשה (שלא כלחה"פ ושתה"ל ומ' נסכים); יש מגופם לאשים (שלא כלחה"פ ושתה"ל); בלולות בלוג שמן (להוציא מ' נסכים ששמנה רב, ושתה"ל ולחה"פ שאין שם שמן); באות בגלל עצמן (להוציא מ' נסכים שבאה בגלל זבח. וכן ושתה"ל – בגלל הכבשים); באות מצה (שלא כשתה"ל).

מנחת העומר ולחם הפנים;

מנחות ציבור; חובה; דוחות שבת וטומאה (להוציא מנחות יחיד ונדבה); נאכלות (להוציא מ' כהנים ומ' נסכים); יש בהן פיגול (להוציא מ' כהנים).
[באות בגלל עצמן – להוציא מ' נסכים ושתה"ל; באות מצה – להוציא ושתה"ל].

מנחת העומר ומנחת נסכים;

מנחות ציבור; חובה; דוחות שבת וטומאה (להוציא מ' יחיד ונדבה).
[טעונות כלי ללוש – להוציא ושתה"ל ולחה"פ; עבודתן בחוץ – לאפוקי לחה"פ; נפסלות בלינה למחרת – לאפוקי לחה"פ; יש מגופם לאשים – להוציא לחה"פ ושתה"ל; באות מצה – שלא כשתה"ל].
לדברי רבי מאיר (בבבחים מג.) יש פיגול במ' נסכים כשבאה עם הזבח, אבל לחכמים אין בה פיגול.

מנחת העומר ושתי הלחם;

ציבור, חובה, דוחות שבת וטומאה (להוציא מ' יחיד ונדבה); יש בהן פיגול (להוציא מ' כהנים); שתיהן 'מתיר'; טעונות תנופה; באות מתבואת הארץ; קבוע להן זמן; באות מן התבואה החדשה (להוציא שאר מנחות); נאכלות (להוציא מ' כהנים ומ' נסכים).
[עבודתן בחוץ – להוציא לחה"פ שבהיכל].

ג. הנותן שמן או לבונה – חייב משום 'לא תשים'...'. נתן שניהם – חייב שתיים.

א. לפירוש רבנו תם (בתוס' ס. ד"ה יכול), אינו חייב על הנתינה השניה, שכבר נפסלה בנתינה הראשונה. ודעה יחידאה היא (ברכת הזבח שם. וע' גם במשל"מ מעשה"ק יב, ח).

ב. יש אומרים שאינו לוקה אלא בשעת הקרבתה, אבל במעשה נתינת השמן והלבונה גרידא – אינו עובר. ויש חולקים.

ג. חיוב מלקות בנתינת שמן או לבונה, אמור הן במנחת חוטא הן במנחת קנאות (עפ"י רמב"ם סוטה ג, יג; סנהדרין יט, ד ובספר המצוות ל"ת קד).

נתן שמן – נפסלה המנחה. נתן לבונה – ילקטנה ותתכשר, וכל עוד לא ליקטה – פסולה. וכן הדין בלבונה שחוקה שאי אפשר ללקטה – פסולה.

נתן על שיריה – אינו עובר ב'לא תעשה'.

משמע שעכ"פ יש איסור בדבר. אולי מדרבנן או ממדת דרך ארץ (עפ"י שפת אמת). ויש סוברים שמותר.

ולריש לקיש (לעיל כג.) מותר לתת שמן על הקומץ לאחר קמיצה.

נתן כלי עם שמן על כלי המנחה – לא פסלה.

וגם אינו עובר בלאו זה (כ"מ ברמב"ם, וכ"כ הרבה מפרשים).

כל שהמנחה פסולה – לא חלה עליה מחשבת פסול. ובלבונה, כל עוד לא ליקטה, בין שחשב 'חויץ לזמנו' בין 'חויץ למקומו' – פסול ואין בו כרת. חישב לאחר שליקט, 'חויץ למקומו' – פסול ואין בו כרת. 'חויץ לזמנו' – פיגול וחייבים עליו כרת.

לדברי אב"י ורב אשי, דין זה אינו תלוי בשאלת 'דיחוי' בקרבנות, אם מגזרת הכתוב (חטאת קריה רחמנא. אב"י) אם משום שבידו ללקט, לכן אין כאן תורת 'דיחוי' (רב אשי). אבל רבא תלה זאת במחלוקת התנאים, ולדבריו לדעת הסוברים שקרבן שנדחה נפסל, אין חלה עליה מחשבת פסול כלל שהרי נפסלה שעה אחת (כפרש"י) ואינה חוזרת להכשרה בליקוט הלבונה (כפירוש התוס').

א. משמע בתוס' שכל עבודותיה שעבד בזמן שהלבונה עליה – אינן כלום. ולפירוש הכתוב בספרים שלנו, משמע לכאורה שהעבודות כשרות אם ליקט לבסוף. ולענין מחשבת 'חויץ לזמנו' כשהישב קודם שליקט ואח"כ ליקט – ע' בהר צבי שהביא לדון שמה יחול הפיגול למפרע).

ב. הרמב"ם כתב שאם נתן לבונה שחוקה – ספק אם נפסלת, הגם שאי אפשר ללקטה. ודלא כפשטות הסוגיא שלפנינו שלמסקנא כל שלא ליקטה פסול (ע' בנו"כ; קרן אורה, יד דוד שפ"א וחזו"א כא, יב, כתבי הגר"ז ו'כנסת הראשונים').

ג. הנותן שמן על מנחה הפסולה מחמת פסול אחר – בשפת אמת כתב שפטור. ובספר מנחת חינוך (קכה) תלה זאת בשני פירושי התוס' (להלן ס.).

ד. ונתת עליה שמן – ולא על לחם הפנים שמן. ושמת עליה לבונה – ולא על מנחת נסכים לבונה. מנחה – לרבות מנחת שמיני (למילואים) ללבונה. הוא – להוציא שתי הלחם שלא יטענו לא שמן ולא לבונה.

ה. לא ישים עליה שמן, ולא ישים עליה לבנה כי חטאת הוא; –

לא ישים – אפילו שימה כל דהו (– פחות מכזית). ויש אומרים שרבי יוחנן נסתפק בדבר (ס.).

הרמב"ם פסק כ'איכא דאמרי' ופסולה מספק. ויש סוברים הלכה כלשנא קמא, ואזי פסולה מודאי (ע' לקוטי הלכות).

עליה – עד שיהא בה שיעור כזית.

ולא יתן – עד דאיכא נתינה, כזית.

מדברי ריש לקיש (כג.) משמע שאסור אף בפחות מכזית. (עפ"י קרן אורה).

עליה – ריבוי אחר ריבוי (כלומר להצריך כזית) – למעט, שחייב גם כשנתן לבונה על משהו מן המנחה. ועוד דרשו מעליה – בגופה של מנחה הכתוב מדבר, ואין חילוק בין כהן אחד שנתן שמן ולבונה, או שני כהנים. (ולפירוש רבנו תם, למעט נותן של על הלבונה או לבונה על השמן). וכן למעט נתינת כלי-שמן על כלי המנחה, שאינו בגופה של מנחה.

כי חטאת – אעפ"י שנתן כשרה. הוא – אם שם שמן פסלה (וסברא לפסול בשמן שאי אפשר ללקטו ולהכשיר בלבונה שאפשר ללקטה).